

Zdroje a prameny

- [1] Archiv Muzea T. G. M. Rakovník. Fond Jaroslav Franěk, inv. č. 22.
- [2] Václav KRŮTA, *Rozvědčík Franěk a jeho místo a podíl v boji proti fašismu*, in: Věstník Museijnho spolku města Rakovníka, roč. 35, 1997, s. 6–26.
- [3] Archiv Muzea T. G. M. Rakovník, fond Výstavní scénáře, Václav Krůta – František Povolný, Scénář expozice Jaroslav Franěk pro Pamětní síň v Neza-budicích. Neseříděno.

Československé legie v Rusku a volynští Češi

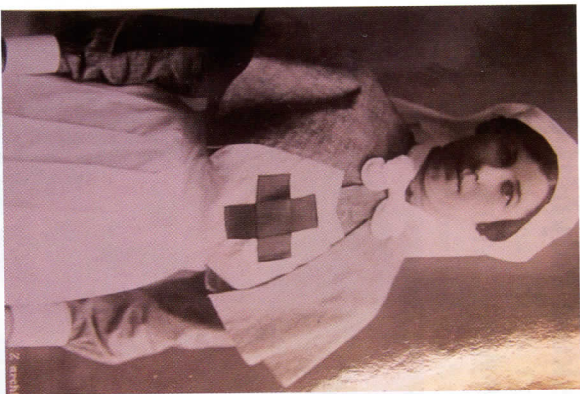
Mgr. Dagmar Martinková

Volynští Češi byli vystěhovalci, kteří odešli v druhé polovině 19. století zejména z hospodářsko-ekonomických příčin do carského Ruska na území Volynské gubernie,¹ po které získali přídomek. Jejich cílem bylo zakoupení půdy, zakládání hospodářství, nebo živnosti. Později pronikli dále do poltravinářského průmyslu, zakládali ovocné sady, chmelnice, pivovary, mlékárny, stavěli mlýny, konzervárny. Uplatnili se i v jiných oborech: vybudovali cementárny, cihelny, provazárny, železárny atd. Společným znakem českých vesnic, hospodářství a podniků byla výstavnost, nevídaná prosperita a celková pokrokovost neznámá v těchto končinách. Před první světovou válkou zde zažívali naši krajané období blahobytu. České obyvatelstvo si udržovalo českou řeč, zvyky a tradice, odebíralo české časopisy a udržovalo spojení s rodinou vlastí.² Jejich vlastenectví se však vždy nejvíce projeвило v dobách těžkých, jako byly i obě světové války. Jak se volynští Češi zapojili do budování a podporování České družiny se vám budu snažit nastítnit na následujících stránkách.

V srpnu 1914, kdy byla oficiálně vyhlášena válka, se počtina část Čechů žijících v Rusku neprodleně ujala aktivitu.³ Většina ruských Čechů chápala tuto válku jako boj Slovanů proti germánské hrozbě a tudíž, že mají povinnost nabídnout všechno pro vítězství Slovanství. Také se uvědomovali, že ruské vítězství může přispět k rozpadu Rakousko-Uherska a možnost obnovení

JUDr. Václav Tonďák.

Marie Dostálová-Trejtáková v době první světové války;

státu Čechů. Ihned se obrátili na ruskou vládu s žádostí o povolení výstavby české vojenské jednotky. Tyto snahy se prakticky současně objevily na několika místech jak u krajanů v Moskvě, tak v Sankt-Pěterburgu i v Kyjevě. Protože největší počet Čechů se nacházel v okolí Kyjeva, bylo rozhodnuto, aby se vojenská skupina začala sbírat zde. Ihned po vyhlášení výzvy ke sbírání družiny se začali scházet první dobrovolníci.

Od samých počátků existence družiny se plně zapojil a brzy se také stal vůdčí osobností těchto aktivit volyňský Čech JUDr. Václav Vondrák.⁴ Již před válkou patřil mezi podporovatele českého hnutí na Rusi. To že byl Václav Vondrák zemským poslan- cem za Volyňskou gubernii, to otevíralo další dveře tomuto muži k jedné z největším v zájmu Čechů.⁵ V Kyjevě vlastnil hotel Praha, ve kterém vytvořil reprezentativní české centrum. Od počátku tvorby československého odboje poskytl hotel jako jeho zázemí.

Byl to právě Václav Vondrák, který u náčelníka kyjevského vojenského okruhu generála N. A. Chodoroviče vymohl prostory v Michajlovském klášterě pro vznikající Českou družinu. Také byl velmi brzy nazýván jako plnomocník České družiny. Pravidelně navštěvoval hlavní stan vrchního velitele Jihozápadního frontu, cestoval do Sankt-Pěterburgu, aby se domohl zrušení různých omezení rakouských občanů, a především aby se urychlila organizace československého vojska. Na moskevském I. sjezdu Svazu českých spolků na Rusi v únoru 1915 byl zvolen předsedou vojenské komise. O rok později se stal předsedou Svazu.⁶

Od počátku války proudilo do ruského zázemí velké množství slovanských zajatců, prvním centrem se stal Kyjev. Vojenská komise Svazu čs. spolků proto od počátku vyvíjela aktivitu ve prospěch zubožených zajatců zpočátku, aby jim bylo poskytnuto minimum lidských životních podmínek. V další fázi tu byla myšlenka připravit masu zajatých Čechů a Slováků, aby se mohli stát dělníky ruského válečného průmyslu a později i dalšími dobrovolníky České družiny.

Pod vlivem Václava Vondráka vydal v prosinci 1915 štáb kyjevského vojenského okruhu rozkaz, kterým se zřizovala „Zvláštní komise pro ochranu a rozitřídění zajatých Slovanů v obvodu kyjevského vojenského okruhu“.⁷ Brzy na to doktor Vondrák vypracoval pravidla o využití zajatců (a zejména za jakých podmínek) na práce v soukromých průmyslových podnicích, které byly schváleny v dubnu roku 1916. Pro zajatce byl velmi důležitý i ten fakt, že současně byli přednostně umisťováni do podniků vedených Čechy, nebo také ve vlastnictví Čechů.⁸

Václav Vondrák pravidelně navštěvoval zatecký tábor v Dárnici, kde se všemožně snažil napravit věci ve prospěch slovanských zajatců od zásobování po zlepšení administrativy táboru. Zajišťoval dodávání časopisu Čechoslován, pro členy sokola vymohl účast na cvičení kyjevského sokola, nebo daroval do tábora asi 80ti svazkovou knihovnu. Jediněné byly jeho návštěvy a besedy se zajatci, kdy přinášel nové informace o formování České družiny, dění ve Svazu, postup na frontě a vůbec celkově posiloval jejich národní vědomí a naději. Předem tak získával nové dobrovolníky do České družiny, na což později někteří legionáři vzpomínali s láskou: „Dnes, kdy po celé řadě let vzpomínám na svůj pobyt v darnickém táboře a na dojmy tam prožité, chápu teprve, jak včasné zásahnutí našich dobytých českých lidí v Rusku do dějů darnického kláštera vzpružilo zdeptanou duši českých zajatců“.⁹

Velmi důležitou roli v organizování československého odboje v Rusku sehrál český tisk. Jednoznačnou zásluhu na informovanosti české veřejnosti prostřednictvím tisku měl další volyňský Čech Věnceslav Švihovský, redaktor

Marie Dostálová-Trejtáková po válce v Praze.

Vasil Klich ze Zlobunova, jeden z prvních padlých příslušníků České družiny (z rodiny Klichů narukovala do ČD asi sedm mužů)

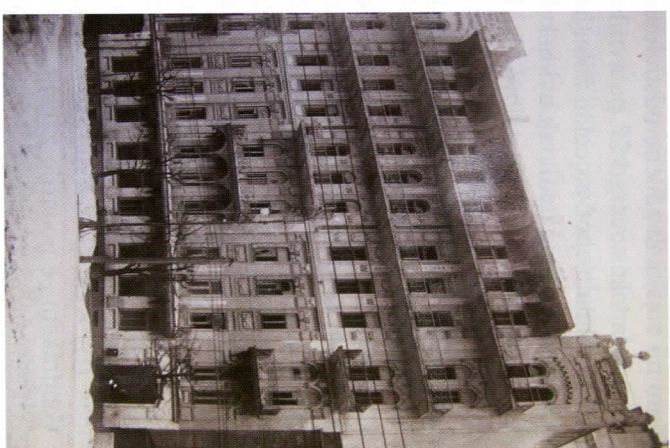

Václav Klich se syny Jaroslaven (16 let) a Otakarem (18 let)-oba starodružníci.

Českoslovanu. Tento český časopis dělal odboji lví službu právě šířením informací. Velké procento žijících Čechů v Rusku, od inteligence žijící ve městech po zemědělce na vesnicích odebralo Českoslovan. Díky publikované výzvě ke vstupu do družiny a následujícím informacím o formování a počtech vstupujících přicházeli další a další dobrovolníci.

Od počátku však bylo nutné vzniklou Českou družinu také finančně podporovat. Za tímto účelem byl zřízen Fond České družiny a vypsána válečná daň. Češi, kteří z nějakého důvodu nemohli vstoupit do družiny, byli tedy vyzýváni, aby svoji neúčast alespoň částečně nahradili povinným placením válečné daně. Upisovací akce pokrývala především Jihozápadní kraj, tedy hlavně Kyjev a Volyn. Všechny úpisů na fond bylo asi 1300 a z těchto prostředků byla v Kyjevě udržována útulna pro dobrovolníky přijíždějící z fronty. Z Fondu České družiny byly podporovány v první řadě ženy a děti dobrovolníků, dobrovolníci po dobu léčení a také invalidé. Někteří volynští Češi věnovali na potřeby České družiny tisícové i statistické částky, vybíralo se také ve volynských vesnicích např. v Novinách v roce 1914 577 rublů, v Hubíně 437 nebo ve Zdoblici 564 atd.¹⁰

Mezi významné podporovatele od počátku vzniku družiny patřil i majitel pivovaru v Olšance, velkostatkář volynský Čech Václav Klich. Z počátku da-

Hotel Praha v Kyjevě (majitel Václav Hončák), zřezní čs. odboje (hnes je zde umístěna pamětní deska V. Hončákoví a České družině).

roval na účely družiny 300 tisíc rublů. Z otištěného dopisu v Národní politice jednoho bývalého legionáře se o tomto muži dozvídáme toto: „...kolik pohostinství a pomoci jsem přijal od tohoto dobrodince a se mnou mnoho jiných našich legionářů. Václav Klich byl vlastenec, který pro naše osvobození nelitoval ničeho, ba ani svých dvou synů, kteří opustili v Kyjevě studia a přihlásili se ihned s prvními dobrovolci do České družiny“. Nejen od Václava Klicha vstoupili do družiny dva synové, kterým bylo necelých 16 a 18 let (mimochoodem Jaroslav Klich byl zřejmě nejmladší dobrovolník družiny), ale od jeho bratra Vojtěcha vstoupili do družiny čtyři synové a jejich sestra vyslala do družiny jediného syna. Když bylo zapotřebí, přicházeli do Klichova pivovaru ranění na zotavenou. Kanceláře přeměnili na lazaret a starostlivě pečovali o nemocné legionáře. Když se vracejí zpět na frontu, vybavili je čistým oděvem, potřebnou zásobou potravin a také symbolickým rublem, jež obvykle obdarovával Klichův sládek pan Šmíd.¹¹

V roce 1914 vstoupilo do České družiny asi 244 volynských Čechů - starodružníků. Celkově bylo v legiích asi 1500 volynských Čechů, většina však zůstávala v ruské armádě. Bylo mezi nimi mnoho zajímavých osobností, hrdinové byli všichni. Já jsem si záměrně vybrala pro krátkou ilustraci statečnou dobrovolnou sestru Červeného kříže, volynskou Češku Marii Dostálovou-Trejňakovou, protože o ženách v souvislosti s první světovou válkou se mnoho nepíše.

Od počátku války se zapojila do ošetřování raněných jako dobrovolná sestra Červeného kříže ve vojenských lazaretech. Na počátku roku 1915 byla přidělena do chirurgického oddílu na frontu, posléze na obvažišť v Rovně a zde také ošetřovala raněné československé rozvědčíky. Většinou pracovala

přímo na bojišti za stálého odstřelování pozic. Sestra Marie Dostálová-Třet-jaková byla také součástí 27. putovního chirurgického oddílu, který byl znám svou odvahou, neboť po celou dobu byl přímo na bojišti a doprovázel raněné vojáky všude. Celý oddíl tak byl několikrát vyznamenán za statečnost svatojiřským křížem. Marie Dostálová také byla vyznamenána zlatou medailí Svate Anny.

Roku 1917 byla krátce odeslána na rumunskou frontu do předního lazaretu a konečně na podzim téhož roku odjela do Kyjeva k českému vojsku. Ba co víc, v Kyjevě ještě vyzvedla svého syna z kadetního korpusu a přivedla jej do našich legií. Ošetřovala raněné od Bachmače i Zborova, pracoval v sanitním vlaku č. 3. Když v květnu 1918 konečně dorazila do Vladivostoku, účastnila se předání nemocných a pokračovala zpět do Irkutsku pro raněné. V lednu 1919 ještě pracovala v tomské československé nemocnici do celkové evakuace. Ab-solvovala cestu lodí přes Ameriku, Terst do Prahy.¹²

Na závěr bych si dovolila krátce zmínit ještě jednu osobnost a to doktora Václava Girsu, který se taktéž řadil do dlouhé řady volyňských Čechů – vlas-tenců. Byl lékařem v kyjevské nemocnici zvané Kyrilovská a ve spolupráci s Vondrákem se podařilo zajistit, aby ranění dobrovolníci z družiny byli po neodkladném ošetření na frontě posláni do této nemocnice, aby zde mezi čes-ky mluvícím personálem byli v nejlepší péči. Václav Girsu se také později stal předsedou Svazu českých spolků na Rusi a po přijezdu Masaryka do Ruska také členem pobočky Československé národní rady.¹³

Tato dílčí mravenčí práce, obětavost a vlastenectví mnoha ruských Čechů, respektive i těch pocházejících z Volyňské gubernie měla obrovský význam pro vznik České družiny a tak i pro vznik našeho samostatného Českoslovens-ka. Bohužel však naše historiografie tak trochu na jejich zásluhy zapomíná. Historie a zásluhy legií jsou velmi často spojovány a prezentovány ve spojitosti se jménem našeho prvního prezidenta T. G. Masaryka, ale u samotného zrodu a vývoje družiny byli opět výše jmenovaní ruští Češi a mně se tudíž jeví jako vhodné po sto letech tento dluh napravit a více seznámit veřejnost také s tím, jak vypadalo skutečné vlastenectví v praxi.

Poznámky

¹ Volyňští Češi jsou Češi, kteří se usídlili na historickém území Volyňské gubernie (nebo také kteří se zde narodili a jsou jejich potomky), které se v současné době nachází v západní části Ukrajiny. Rozloha gubernie byla 72 348 km²,

byla to převážně rovinná a úrodná krajina s centrem v Lucku. Více informací k historii gubernie Foitík, J. a kol.: Volyňští Češi. Emigrace a návrat do vlasti, Olbramovice 1988, s.4. V roce 1910, tedy přibližně před začátkem války zde žilo 33 327 Čechů. V: Vaculík, J.: Dějiny volyňských Čechů, 1. díl, Praha 1997, s. 164 (dále jen Vaculík, Dějiny).

² Spojení s vlastí bylo různé, jak už jsem uvedla prostřednictvím odebrání časopisů, zakupováním českých knih, aktivní účastí sokolských sletů v Praze, studium krajanů v Čechách, udržování tradic přivezených z Čech, ale zejména výuka českého jazyka atd. Vzdělání bylo pro volyňské Čechy velmi důležité, krátce po usazení neprodleně zakládali ve vesnicích školy. Proto také jejich gramotnost je znatelně posouvána na žebříčku uznání a úcty mezi mísním obyvatelstvem a to platilo i co se týká uplatnění v carské armádě.

³ Největší centra aktivity ruských Čechů byla v Sankt-Petěrburgu, v Moskvě a Kyjevě. Od počátku byla mezi nimi názorová neshoda, včetně toho kde má sídlit hlavní centrum. Posléze byla centra sjednocena ve Svaz českých spolků na Rusi. Do něj byly včleněny další slovanské spolky v Rusku za účelem jednotného vystupování.

⁴ Narodeny v Semidubech na Volyni roku 1888 jako syn českého zemědělce. Vystudoval v Kyjevě práva a hudební konzervatoř, vstoupil do kyjevského Sokola a velmi brzy se stal jeho starostou. V letech 1905–1907 vydával časopis Ruský Čech, v roce 1908 zvolen poslancem zemského sněmu. Více v: Pekelský, V.: Vondrák contra Masaryk, Köln/R 1958 a také v Dějinách volyňských Čechů Jaroslava Vaculíka, 1. a 2. díl.

⁵ V prosinci roku 1915 vystoupil ve státní dumě s proslovem, ve kterém zmínil základní teze československého odboje a žádal o uznání našeho národa za samostatný, přiznání práva organizovat samostatné československé vojsko, povolení organizace slovanských zajatců ku prospěchu ruského válečného průmyslu a obranných prací a posléze uznání jejich vstupu do armády. Celý proslov je publikován v: Jarolím, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926, s. 3–12.

⁶ Hofman, J., Širc, V., Vaculík, J.: Volyňští Češi v prvním a druhém odboji, Praha 2004, s. 20.

⁷ Předsedou komise se stal ruský generál Pismenský, členy komise vesměs kyjevští Češi: dr. Vondrák, Heřman, dr. Novotný aj. Více o komisi: Jarolímek, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926, s. 15–28.

⁸ V těchto závodech byly pro Čechy důstojné pracovní podmínky. Čeští řemeslníci měli v Rusku dobré jméno, brzy dostávali plat na úrovni místních zaměstnanců. Byli zaměstnáváni např. v továrně Greiter a Křivánek, Nejedlý a Ungerman, Česká vozovka, Auto (ruská továrna s českými inženýry), v strojiním závodě ing. Paula, v továrně na váhy Páral a spol. atd.

⁹ Vzpomíná Václav Pašek na svůj pobyt v zajateckém táboře v Darnici. Více vzpomínek dalších legionářů v: Jarolímek, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926, s.119–157.

¹⁰ Vaculík, Dějiny 1.díl, s. 12.

¹¹ Národní politika ze dne 16.4.1931, ústředek tohoto článku uložen ve fondu Svazu Čechů z Volyně (č.1159) v Národním archivu, karton 103.

¹² Usadila se v Praze a ani zde neshodila ruce v kln. Pomáhala ruským emigrantům, invalidům, psala vzpomínky o legionářích, byla zapojena v mnoha organizacích a na konci druhé světové války za povstání v Praze ošetřovala raněné ještě dlouho po osvobození. V: Strojopis, i.č.327, karton č.103, fond Svazu Čechů z Volyně.

¹³ Muratov, A., Muratova, D., Sudby čechov v Rossii, XX vek. Puť ot Kijeva do Vladivostoka, s. 246–257.

Prameny a literatura

- Fořtík, J. a kol., Volynští Češi. Emigrace a návrat do vlasti, Olbramovice 1988.
Hofman, J., Širc, V., Vaculík, J.: Volynští Češi v prvním a druhém odboji, Praha 2004.
Jarolímek, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926.
Muratov, A., Muratova, D.: Sudby čechov v Rossii, XX vek. Puť ot Kieva do Vladivostoka, Praha 2012.
Pekelský, V.: Vondrák contra Masaryk, Köln/R 1958.
Tatarov, B.: Novodobí husité, Praha 2010.
Vaculík, J.: Dějiny volynských Čechů 1.díl, Praha 1997.
Vaculík, J.: Dějiny volynských Čechů 2.díl, Praha 1998.
Zuman, F.: Osvobozenská legenda, Praha 1922.
Národní archiv, fond Svazu Čechů z Volyně č. 1159 (veškeré fotografie k článku).

Summary

The Volhynian Czechs were the Czech emigrants in Russia during the second half of the 19th century. Their patriotism was always shown in the hardest times like the first world war. They greatly participated on the formation of the Czech crew including personalities like doctor Václav Vondrák, who was the provincial deputy, and publisher of the Czech newspaper. Another personalities were for example Venceslav Švihovský publisher of The Czechoslovakian or landowner Václav Klich. About 1500 Volhynian Czechs served in the Czechoslovakian legions, where the Volhynian Czech Marie Dostálová - Trefjaková worked as a female medik.

Keywords

Volhynian Czechs, patriotism, volunteer, emigrants, personality, medik-nurse, the Czech newspaper.